

ФАКТОРИ ЦІНОУТВОРЕННЯ РИНКУ ЦУКРУ В КОНТЕСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Мудрак Р.П., к.е.н., доцент

Уманський національний університет садівництва

В статті вказується на тісний зв'язок між ефективністю функціонування національного ринку цукру та рівнем продовольчої безпеки країни. Аналізується динаміка індексу споживчих цін цукру. Досліджуються головні фактори, що впливають на формування цін на ринку цукру. Пропонуються заходи із стабілізації цінової ситуації на вітчизняному ринку цукру.

The article points out the close relationship between the effective functioning of the national sugar market and the level of food security. We analyze the dynamics of the consumer price index of sugar. Investigate the main factors influencing the formation of prices in the sugar market. Proposes measures to stabilize the price situation on the domestic sugar market.

Постановка проблеми. Функціонування вітчизняного ринку цукру справляє безпосередній вплив на забезпечення національної продовольчої безпеки. Це впливає із ролі цукру, як продукту харчування, який входить до переліку найважливіших продовольчих товарів споживчого кошику пересічного українця. Його частка в структурі добового раціону коливається від 14 до 16% (енергетичного еквіваленту). Крім того, цукор є сировиною для виготовлення цілого ряду продуктів продовольчого і непродовольчого використання. Серед останніх - біопаливо. Тому стабільне функціонування вітчизняного ринку цукру є запорукою соціально-економічної стабільності та зростання добробуту населення.

Найпереконливішим критерієм стабільності того чи іншого ринку є динаміка цін товару, який на ньому продається. Відтак, аналіз цінової кон'юнктури вітчизняного ринку цукру дає змогу виявити найсуттєвіші фактори ціноутворення, а отже - розробити обґрунтовані заходи ринкової стабілізації. Дана проблема є актуальною, оскільки, як показують спостереження, останніми роками мають місце значні «цінові гойдалки» на ринку цукру, які завдають відчутних економічних та соціальних збитків українському суспільству.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей функціонування вітчизняного ринку цукру та усіх його складових: бурякосіючих господарств, цукрових заводів, споживачів, імпортерів тощо, присвячено чимало робіт вітчизняних вчених, зокрема: Бондара В. С., Зайця А. С., Імаса Є. В., Коденської М. Ю., Нів'євського О., Пиркіна В. І., Саблука П. Т., Слюсара В. та ін. Однак, зважаючи на поглиблення інтеграції національної макросистеми в глобальний економічний простір, щоразу з'являються нові зовнішні та, породжувані ними, внутрішні чинники соціально-економічного середовища, традиційні набувають нових контурів, що потребує адекватної дослідницької уваги. Зокрема потребують оперативної оцінки фактори ціноутворення ринку цукру, який за даною характеристикою є дуже нестабільним.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування факторів, які справляють найбільший вплив на ціноутворення ринку цукру. Результати такого аналізу створюють можливість розробки науково-обґрунтованих заходів із повного або часткового усунення чинників, що зумовлюють цінову нестабільність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз динаміки індексу споживчих цін цукру, показав, що дана характеристика внутрішнього ринку є надзвичайно мінливою (рис. 1). Шокове зростання цін на цукор в 2009р. на-вряд чи можна пов'язувати із економічною кризою - за висновком більшості вітчизняних експертів, об'єктивних підстав для цього не було [1]. Ймовірно, причина криється у, здебільшого, суб'єктивних чинниках зростання. Так чи інакше, але споживачі зазнали суттєвих збитків.

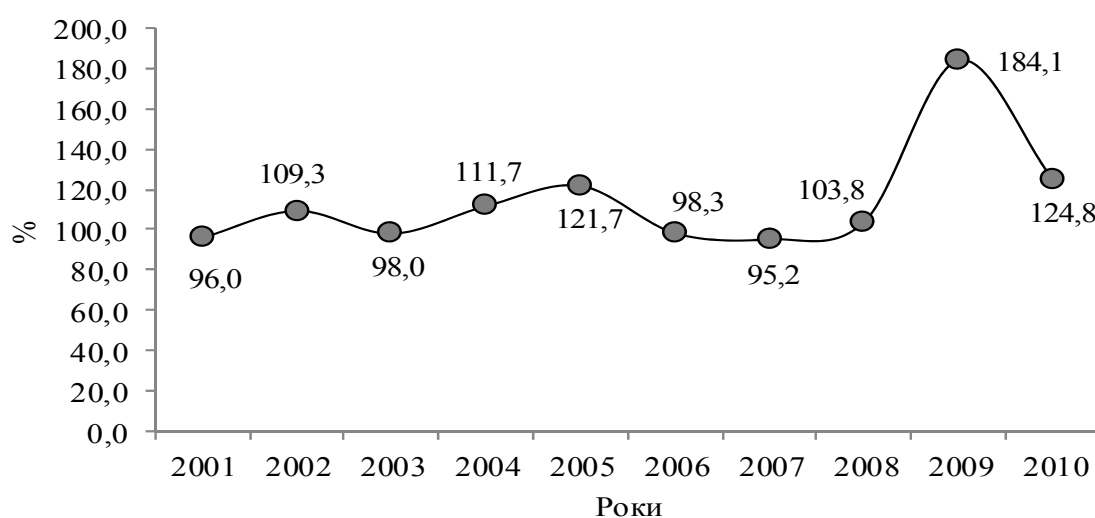

Рис. 1. Індекс споживчих цін на цукор в Україні, %

Адже, якщо за період 2001-2010рр. ціни на цукор зросли в 3,1 рази, то на 2008-2010рр. припало 76,5% цього росту. В Україні - традиційно високе споживання цукру: при рекомендованих 38 кг цього продукту на одну особу на рік, українці споживають в середньому 40 кг. Цукор широко використовують як підсолоджувач для гарячих напоїв, приготування домашніх джемів, випічки, підгодівлі бджіл тощо. Варто визнати і те, що значна частина цукру використовується домогосподарствами також для самогонваріння. Тому стрімке підвищення цін даного продукту негативно впливає на бюджети домогосподарств. Проблема посилюється тим, що попит на цукор є нееластичний по ціні - як бачимо, споживча реакція домогосподарств на цінові коливання на ринку цукру не описується законом попиту (рис. 2).

Рис. 2. Графіки індексу цін на цукор та споживання цукру в домогосподарствах

Наше припущення підтверджується результатом кореляційно-регресійного аналізу – зв’язок між коливаннями цін на ринку цукру та споживанням цукру відсутній ($R = 0,075$).

Таблиця 1

Ступінь коливання динамічних рядів, які характеризують індекс споживчих цін на цукор та споживання цукру в домогосподарствах України за період 2001-2010рр.

Показник	Середнє значення	Дисперсія	Середнє квадратичне відхилення	Коефіцієнт варіації, %
Індекс споживчих цін на цукор, %	112,049	640,878	25,316	22,593
Споживання цукру в домогосподарствах, кг	3,28	0,036	0,189	5,752

Коливання споживчих цін на цукор є значно більшими, ніж коливання споживання цукру в домогосподарствах (табл. 1). Коефіцієнт еластичності попиту на цукор від зміни ціни на цукор, відповідно, дорівнюватиме:

$$k_e = 5,752 : 22,593 = 0,254$$

Отже, при зміні споживчих цін на цукор на 1% споживчий попит на цукор змінювався лише на 0,25%, тобто попит на цукор нееластичний по ціні. Це суттєво посилює потенційний руйнівний вплив картельних змов на вітчизняному ринку цукру, що потребує посиленої уваги АМК України до процесів, що відбуваються на ньому.

Що ж стосується ціни пропозиції, то на неї найбільший вплив, на нашу думку, здійснюють такі фактори: технологія виробництва цукру; обсяги виробництва та ціни цукрових коренів; стан національного цукрового балансу в поточному і наступному сезоні; державне регулювання ринку цукру; кон’юнктура світового ринку цукру; тип ринку за рівнем конкуренції; експорт та імпорт цукру, в тому числі контрабанда рафінованого цукру і цукру-сирцю.

У цукровій промисловості України частка новітнього устаткування сягає близько 30%, морально і фізично зношеного – понад 40% [2, с. 78-79]. Середній цукровий завод в Україні може переробляти 2670 т цукрових буряків на день, що майже втричі менше, ніж в середньому по країнах ЄС, де переробляються 7500 т на день [3, с. 14]. При цьому українські цукрові заводи споживають на виробництво тонни цукру вдвічі більше енергії, ніж у країнах ЄС, а екстрагують лише 80% того цукру, що міститься у цукровому буряку. Цукрові заводи працюють нині по два-три тижні на рік, що вкрай збитково. В результаті, собівартість українського цукру – висока, а отже і його ціна, що є додатковим навантаженням на вітчизняного споживача [4].

Понижуючий вплив на вітчизняну галузь цукроваріння справляє і ситуація в секторі вирощування цукрових буряків. Адже за останніх 20 років виробництво цукрових коренів зменшилося на 69%. Тому не зважаючи на те, що з експлуатації виведено понад 130 цукрових заводів, сировини для тих, що залишилися все одно не вистачає. Виробництво цукру демонструє тісну кореляцію із виробництвом цукрових буряків (рис. 3). Що підтверджується і кореляційно-регресійним аналізом: зв'язок між функцією «виробництво білого кристалічного цукру» та фактором «виробництво цукрових буряків» майже функціональний: $R = 0,968$. Поряд із зменшенням обсягів виробництва сировини, постійно зростають її ціни, що суттєво підживлює зростання цін на кінцеву продукцію буряко-цукрового підкомплексу. Так, якщо базовий індекс споживчих цін на цукор за 2001-2010рр. склав 3,1, то на цукрові корені 3,9.

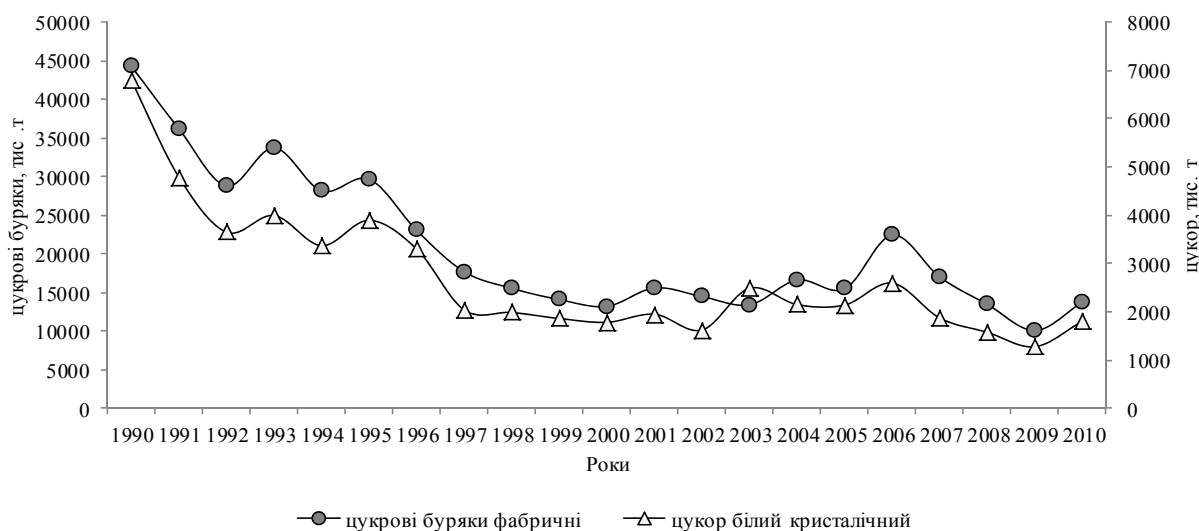

Рис. 3. Виробництво цукрових буряків та цукру білого кристалічного

Наприклад, в 2010 р. закупівельна ціна на цукрові буряки становила 478,5 грн. за 1 т., підвищившись за останніх 3 роки в 2,2 рази. Однак навіть таке зростання не приваблює сільськогосподарські підприємства нарощувати обсяги виробництва цукрових буряків, які програють внутрішньогалузеву конкуренцію соняшнику і ріпаку, як значно прибутковішим технічним куль-

турам. Дається взнаки і висока собівартість продукції внаслідок низької врожайності, спричиненої порушенням технології вирощування культури.

В 2011р. в Україні очікується виробництво власного цукру на рівні 2-2,1 млн. т. Позитивні очікування урожаю цукрових буряків разом із достатніми залишками цукру (на кінець першого кварталу - 987 тис. т), наразі, стримують операторів ринку від підвищення цін. Разом з тим, в Україні спостерігається небезпечна тенденція скорочення перехідних запасів цукру (табл. 2).

Таблиця 2

Частка початкових запасів у сукупному використанні цукру, % [5 с. 9-14]

Країна	Маркетинговий рік				
	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Україна	9,2	27,6	20,5	10,1	2,3
США	17,0	16,8	15,7	14,1	14,5
ЄС	24,0	16,5	18,7	13,2	14,0

На відміну від США та ЄС, в Україні обсяги запасів цукру на початок року є важкопрогнозованими, що посилює волатильність цін. Щорічне недовиробництво білого цукру з цукрового буряку складає 20-30%, що має наслідком вкрай низький рівень запасів цукру в державному матеріальному резерві – лише 3-7% від встановленого рівня.

Державне регулювання ринку цукру в Україні здійснюється за трьома напрямками: 1) субсидії на виробництво цукрових буряків; 2) встановлення мінімальних цін на цукрові буряки та білий цукор; 3) митно-тарифне регулювання імпорту. В Україні відмічаються значні і різкі коливання мінімальних цін на цукрові буряки і цукор. Рівень державних субсидій на виробництво цукрових буряків в Україні недостатній - в 2009 р. було задекларовано по 750 грн. на 1 га, але не виплачено; в 2010 р. з 230 млн. грн. запланованих виплат на 1 га посівів цукрового буряку і льону-довгунця профінансовано лише 100 млн. грн. (43,5%). Науково обґрунтованою є субсидія 1500 грн./га, що повинна направлятися на відновлення родючості ґрунтів у бурякових сівозмінах. Внутрішній товаровиробник з боку держави захищений недостатньо – ввізне мито, згідно умов СОТ, встановлено 50% від митної ціни, замість 300 євро за тонну і 2% в межах митної квоти на цукор-сирець з тростини (260 тис. т); сировина з цукрових буряків переробляється переважно на давальницьких умовах, однак цукор, який мав би реекспортуватися, залишається всередині країни; існує дисбаланс інтересів виробників коренеплодів і цукрових компаній тощо. В Україну продовжується безконтрольне завезення інтенсивних підсолоджувачів й цукрозамінників, що використовуються у виробництві продуктів харчування. Точного обліку обсягів імпортних партій немає. За експертними оцінками, підсолоджувачі типу аспартаму, що займають 300-350 тис. тонн цукрового ринку (в цукровому еквіваленті), являються канцерогенами і негативно впливають на організм людини. Певна частина цукру ввозиться разом з кавою в пакетиках та контрабандним шляхом [6]. Імпортне мито на підсолоджувачі, що завозяться в Україну 5-10% митної вартості товару, з нелегального імпорту, звичайно ж, мито взагалі не

стягується. Тому і перше, і друге є чинниками недобросовісного конкурентного тиску на вітчизняні підприємства буряко-цукрового підкомплексу.

Світовий ринок цукру демонструє зростання цін (рис. 4). Більшість експертів сходяться на думці, що тенденція до зростання світових цін на цукор у найближчій перспективі збережеться.

Найбільшою мірою це пов'язано із скороченням світових перехідних запасів цукру, що створює занепокоєння стосовно задоволення зростаючого попиту в умовах нестабільної пропозиції (табл. 3). Як видно з даних табл. 3, запаси на початок року та виробництво виявляють вищий рівень нестабільності, а відтак – важче прогнозовані, ніж споживання. При цьому запаси на початок року демонструють тенденцію до скорочення із середньорічним темпом -1,6%. Підтвердженням наших припущень є динаміка цукрових ф'ючерсів на світових біржах. Наприклад, станом на 1 червня 2011 р. вартість цукру білого на Лондонській біржі (серпневий контракт) склала 672,00 дол. США за тону, зміна до попереднього дня біржових торгів склала +13,70 дол. США за 1 т. [9].

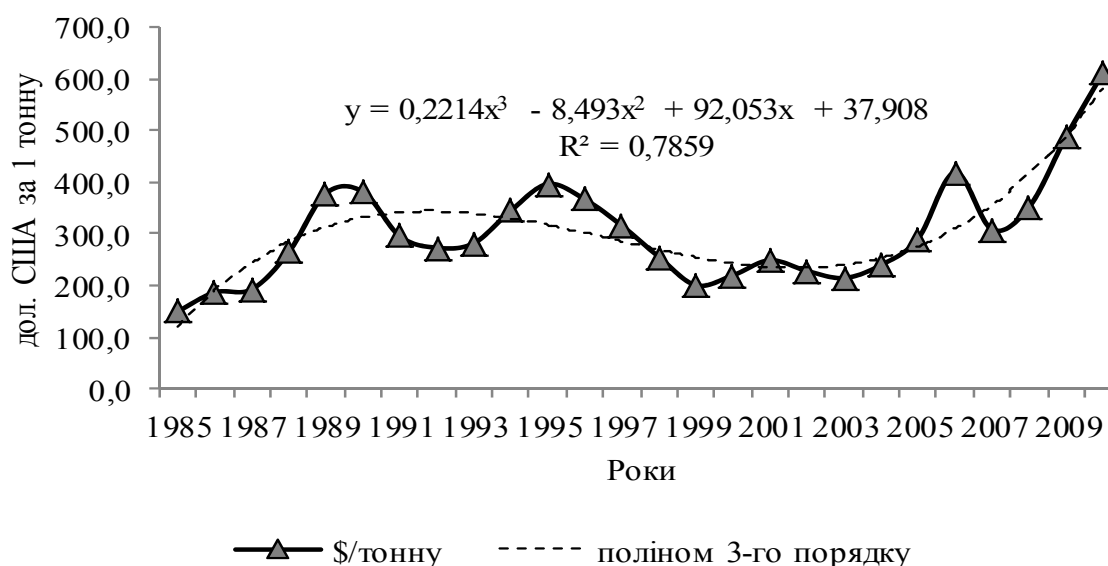

Рис. 4. Динаміка світових цін на рафінований цукор, дол. США за 1 т [7]

Таблиця 3

Світове виробництво, споживання та запаси рафінованого цукру, тис. метричних тонн [8]

Маркетинговий рік	Запаси на початок року	Виробництво	Споживання
2005/06	34380	144915	142405
2006/07	32159	161289	148919
2007/08	39314	163270	149432
2008/09	39316	143540	154371
2009/10	29240	153678	155642
2010/11	28413	160948	159322
2011/12	29264	168482	162002
Середньорічний темп зміни в обсягах, ±%	-1,6	2,8	2,2
Коефіцієнт варіації, %	13,1	5,6	4,1

Одним із найбільш проблемних моментів у процесі ціноутворення на ринку цукру, є ринкова концентрація, рівень якої нині дозволяє характеризувати вітчизняний ринок цукру, як такий на якому панують монополії. Наприклад, за офіційною інформацією в минулому сезоні частка компанії «Астарта» на ринку цукру досягла 20%, «Укрросу» - 10%. У лідери з виробництва цукру крім «Астарті» і «Укрросу» входять також агрохолдинг «Мрія», компанія «Укрпромінвест» і «Дакор», який був викуплений компанією Ukrlandfarming. Підрахувати точні частки гравців не представляється можливим, оскільки не всі зазначені компанії афішують свої плани [10]. Свідченням суттєвої можливості картельних змов на ринку цукру є те, що, наприклад, станом на початок лютого 2011 р. Антимонопольний комітет України зобов'язав суб'єктів господарювання, які працюють на ринку цукру, привести оптово-відпускні та роздрібні ціни до економічно обґрунтованого рівня - ААА+. Вимоги охопили 8 груп цукрових заводів, 11 виробників цукру, що не інтегровані в групи, 9 великих оптових постачальників та 8 найбільших торговельних мереж [11].

Висновки. Вітчизняний ринок цукру функціонує в умовах невизначеності та важкопрогнозованих чинників ціноутворення. Для того, щоб зменшити руйнівний потенціал останніх необхідно здійснити наступні заходи:

1) задекларовані бюджетні ресурси для підтримки бурякосіючих господарств повинні надходити у повному обсязі і вчасно до свої адресатів. Також у сфері державної регуляторної політики необхідно сприяти створенню вертикальних інтегрованих структур із повним циклом виробництва готової продукції цукрової галузі;

2) для підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних цукрових заводів необхідна негайна реструктуризація галузі із виведенням з неї не-ефективних виробників. Для цього необхідно зробити квоту на виробництво цукру товаром;

3) з метою цінової стабілізації держава повинна виконувати щорічні нормативи по наповненню державних матеріальних резервів цукром вітчизняного виробництва. Також необхідно ввести обов'язкове декларування залишків цукру в бурякосіючих господарствах, цукрових заводах та посередницьких структурах;

4) необхідно посилити роботи по нагляду за дотриманням антимонопольного законодавства АМК України, митній службі – за перетином митного кодону України цукром-сирцюм за давальницькими схемами. На рівні Державної Санітарно-епідеміологічної служби необхідно провести глибокі дослідження імпорتنих підсолоджуючих речовин і ввести заборону на імпорт, виробництво та використання при виготовленні харчових продуктів тих, які підтверджують негативний вплив на організм людини.

Література.

1. Підстав для подорожчання цукру немає – Мінекономіки [Електронний ресурс] / Інститут цукрових буряків (провідний науковий центр в галузі буряківництва). – Режим

доступу до інформації: <http://www.sugarbeet.gov.ua/news/p-dstav-dlya-podorozhchannya-tsukru-nema-m-nekonom-ki>.

2. Уланчук В. С. Вдосконалення економічних відносин при вирощуванні та переробці цукрових буряків: Монографія / Уланчук В. С., Лисенко Н. О. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 244 с.

3. Зінберг А. Україна на роздоріжжі: уроки з міжнародного досвіду економічних реформ, за редакцією / Акселя Зінберг, Лутц Хоффманн. – К.: Фенікс, 1998. – 217 с.

4. СП «Укрінтерцукор» – переможець Рейтингу «Золота Фортуна» // День. – 1999. – №66. – С. 3.

5. Нів'євський О. Давальницька переробка цукру-сирцю – виважена політика? / О. Нів'євський, А. Кузнецова, С. Кандул, Х. Штрубенхофф // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К.: 2011. - 25 с.

6. Бондар В. С. Тенденції цін світового ринку цукру і їх вплив на внутрішній ринок України [Електронний ресурс] / В. С. Бондар, С. Ю. Андрущенко // Цукрові буряки. - 2010. - №5(77). - Режим доступу: <http://www.sugarbeet.org.ua/node/83>.

7. World refined sugar price, monthly, quarterly, and by calendar and fiscal year // London International Financial Futures and Options Exchange (LIFFE).

8. World production, supply, and distribution, centrifugal sugar [Електронний ресурс] / USDA, FAS, PSD database. - Режим доступу: <http://www.fas.usda.gov/psdonline/psdQuery.aspx>.

9. Світовий ринок цукру коригується вгору [Електронний ресурс] / Національна асоціація цукровиків України «Укрцукор». Інформаційний відділ Аграрної біржі. - Режим доступу до інформації: <http://sugarua.com/ua/main/lists/1171>.

10. Структура українського ринку цукру [Електронний ресурс] // «FINANCE.UA». - Режим доступу: http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2011/07/24/24_5955.

11. Учасників ринку цукру зобов'язали знизити ціни [Електронний ресурс] // «Економіка». - Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2011/02/02/270115>.

УДК 336:336.27

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Нікітенко К.С., аспірант

Херсонський державний технічний університет

Визначено основні проблеми фінансової підтримки державою підприємств АПК, досліджено кредитні інструменти державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Здійснена порівняльна характеристика переваг і недоліків пільгового кредитування та дотування аграрних підприємств.

The main problems of financial support by the state agricultural enterprises, investigated credit instruments of state support for agricultural producers. A comparative characteristic advantages and disadvantages of preferential loans and subsidies for agricultural enterprises.

Постановка проблеми. Реформування сільськогосподарського виробництва та переведення його на ринкові відносини призвело до істотних змін організаційно-економічних, правових, соціальних та інших умов функціонування всього агропромислового комплексу країни. Однією з цілей реформи була структурна перебудова в АПК, яка повинна була забезпечити його модернізацію та ефективне функціонування. Однак реальні результати призвели до значного диспаритету цін, обмеженості інвестиційних ресурсів, зниження